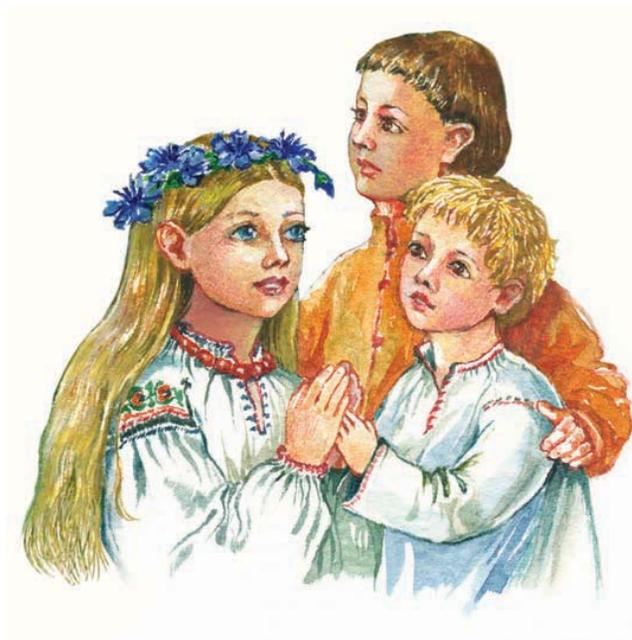

Серія “Євiм казкобих тaємниця”

БОГАТИРІ

Українські народні казки

Упорядник Марія ЧУМАРНА
Малюнки Терези ПРОЦЬ

І ПІЗНАЄТЕ САМИХ СЕБЕ

На чому світ стоїть? Хто є людина в цьому світі? У чому її сила і слабкість? Яку найбільшу таємницю повинна опанувати вона в житті, аби стати наймогутнішим володарем землі — як це заповідано їй Творцем?

Відповідей на ці запитання і досі шукає кожен із нас, але вони є. Згорнуті у сувій таємничих символів, таємниці про походження світу, про людину і її можливості завдяки Слову як універсальному символу заховані у казках.

На початку 1990-х років, коли Україна з трепетом чекала своєї незалежності, в Києві виступав всесвітньо відомий корейський оракул Он Ці. Коли його запитали, що чекає Україну в майбутньому, він сказав: “Поки українці не зрозуміють, що таке їхня мова, а українська мова — це звуковий ключ Всесвіту, — доти їм нічого сподіватися на краще майбутнє”.

Свідомо цитуємо корейського оракула, бо авторитетні судження українських учених, — таких як мовознавець Олександр Потебня, дослідник українських пісень Григорій Нудьга, судження письменників — від Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Івана Франка до сучасних авторів, — для українців, як правило, мало важать. У нас, як зазначав Тарас Шевченко, важливо, що “німець покаже та до того ж історію нашу нам розкаже”.

Двадцять перше століття — це століття глобальних наукових відкриттів про природу світу, про людину як космічний універсум. Всі сучасні наукові версії підтвер-

джують те, що людина, створена за образом і подобою Бога, є космосом в мініатюрі: в її генетичному коді “згорнуто”, як у маковій горошині, всі таємниці світу. Тому кажуть: “Пізнай себе — і ти пізнаєш творіння Боже”.

Саме цю істину розкриває нам казка. Прислухайтеся уважно до її таємниць, вдумливо прочитайте кожен її символ — і ви зможете трішечки привідкрити для себе таємниці власної природи.

У цій книжці зібрано найкращі українські казки, в яких виразно вималювано образ героя — напівлюдини-напівбожества. Це так говоримо ми, розглядаючи давні міфи, у яких змальовуються неймовірні, з точки зору сучасної людини, можливості героїв.

А ви пригляньтеся уважніше до казкових лицарів, зазирніть в “секретні комірочки” їхньої незвичайної сили. І побачите, що богатирська сила насправді є у кожному з нас, тільки ми нею не вміємо користуватися, а людина є божественною від народження.

У книжці “Богатирі” образ казкового лицаря проявляється поступово: перший розділ “Сила від землі” розкриває найголовнішу мудрість про наш зв’язок із рідною землею. Якщо послідовно співставляти риси казкових героїв, ситуації, в яких вони діють, то зможемо з калейдоскопічних деталей створити цілісну картину, котра вразить нас надсучасною інтерпретацією таємниць людини і космічного простору.

У казці про Іллю Муромця, котрий тридцять років пролежав на печі, тому що не міг встати на ноги, знаходимо декілька феноменологічних сюжетів, котрі прочитуються з точки зору сучасного буття як древні пророцтва.

Загляньмо в потаємну глибину кожної фрази.

Тридцять літ лежання на печі — це своєрідна алегорія, котра вказує на вік, у якому було відкрито істинну суть перебування на землі Ісусові Христові, Зороастру і багатьом іншим посланцям Божим. Це вік особливої зрілості.

Що ж відбувалося в світі, поки Ілля був бездіяльним?

Ім'я Ілля вказує на божественну природу героя: це одне з імен Бога. В цій міфологічній версії він виступає втіленням пробудженої свідомості, земної Мудрості, вселенського ладу.

Поки духовна свідомість спить на печі, — на Дереві життя, котре в казці подається як Трійця (три дуби з дев'ятьма гілками), — звив гніздо Соловій-розбійник. Ця дивовижна міфологічна істота, що нагадує змія, використовує голос — але є “співцем” смерті: від посвисту Соловія-розбійника все живе гине, а дуби до землі пригинаються. Це — темний хаос не проявленої свідомості, що хазяйнує у “тридев'ятому царстві” — в потаємному світі людської сутності. Ця сутність звила собі гніздо “на трьох дубах” (тобто перебуває водночас у трьох тілах, кожне з яких має по три рівні свідомості — і ці рівні співмірні “дев'яти гілкам” у казці). Алегорично казка засвідчує еволюцію людського буття: темні часи несвідомості і мороку, з яких народився світовий лад.

Все в космічному світоладі відбувається закономірно й послідовно. Коли настав час побороти хаос і проявити істинну волю до життя, до Іллі прийшли три діди і дали йому напитися води, і від того прибула в ньому незвичайна сила. Діди, відходячи, сказали богатиреві: “Сила твоя — від рідної землі: скільки на землі лежатимеш, стільки сили в тобі прибуватиме”. І ще сказали: “Силою своєю не хвались”.

Сьогодні науковці всього світу захоплено відкривають для себе таємниці води. Вони відкрили, що вода має пам'ять, — власне кажучи, все, що ми називаємо пам'яттю, і є властивістю води — адже людський організм майже на дев'яносто відсотків складається із неї. Всі живі створіння живуть завдяки воді і тій інформації життя, яку вона вносить у тіла всіх істот. Більше того: виявляється, вода тієї місцевості, в якій кожен із нас народився, цілком співпадає структурно із внутрішньою водою нашого тіла. Почуття рідної землі, батьківщини — це і є зв'язок з водою.

Тому не випадково сила від рідної землі входить у казкового героя саме через воду. І в цьому аспекті ми прочитуємо українські казки як древню енциклопедію знань, до яких ми зараз помаленьку повертаємося завдяки найсучаснішим науковим дослідженням.

Далі казка розкриває окремі сюжетні лінії, пов'язані з гординою героя, з містом Києвом як столицею найбільших випробувань для героя, з усвідомленням кровного зв'язку із рідною землею: земля віддає силу нам тоді, коли ми усвідомлено хочемо її прийняти.

Доля ніколи не покидає в дорозі того, хто йде з вірою і правдою. Якщо наша мета у житті чесна і чиста, то помічники завжди знайдуться. Вони виникнуть наче нізвідки — саме ті, котрі нам потрібні. Якщо герой іде в царство царя Поганина, де його уже чекають важкі випробування, то доля дорогою уже розставила побратимів: Об'їдала, Обпивала, Вернигору, Вернидуба, Крутивуса, Морозка, Скорохода і багатьох інших, котрі пізніше зникають, як тільки герой виконає свою місію. Вони ідуть назустріч тим, хто ще в дорозі до осягнення вершин долі.

Бо насправді ці чарівні помічники завжди живуть у нас. В певних життєвих ситуаціях, коли необхідно проявити найбільшу життєву силу, кожна людина здатна раптом відкрити у собі незвичайні здібності. Про це ми читаємо, про феномени людської сили і людських фізичних можливостей дивимось фільми по телебаченню. І казка й на сьогоднішній день здатна робити підказки тому, хто вміє бути уважним, має здатність слухати і чути.

Життя героя не повне, мета його дороги не завершена, якщо він не знаходить своєї другої частки — жіночої, втіленої у судженій-нареченій. Тому особливу увагу приділено казкам, у яких яскраво вимальовано образ чарівної нареченої. Ця наречена наперед знає свого судженого і, як правило, допомагає йому в змаганні за її руку і серце. Вона теж незвичайної вроди і сили, гармонійно доповнює свого судженого.

В казках чарівні наречені наділені такою ж тонкою інтуїтивною силою, як і саме жіноче начало буття: красуня-наречена дуже часто переважає богатиря-судженого як розумом, так і силою. Але вона іде за ним, бо такий закон природи: в поєднанні життя і смерті, чоловічого і жіночого, вічного і проминушого.

Кодуючи знання про закономірності вселенської світобудови, казка особливого значення надає саме силі слова: дія героя, як правило, тричі розгортається в різних ситуаціях, тричі йому доводиться зустрічатися з різними чарівними помічниками на побережжі світів, і кожного разу дуже важливо точно користуватися словом як чарівним ключиком до інших світів. Ставши перед нездоланою перешкодою, герой “сотворює молитву”, на запитання охоронниці небесного вогню — баби Яги: “По волі прийшов чи по неволі?” відповідає твердо: “Добрий козак усе по волі ходить!”

В казці часто фігурує символ яблучка, горошинки, клубочка — таємничих сфер, у яких захована вся доля людини, її минуле і майбутнє, життя і смерть, закономірність і несподіванка. Розгорніть чарівну нитку, дозвольте клубочку вашої фантазії покотитися у світ уяви — і ви відкриєте для себе справді казковий світ. Бо найбільша таємниця, найцікавіша казка для кожного з нас — ми самі. Тому пізнавайте світ казкових побратимів — і ви впізнаєте самих себе.

ІВАН БОГОДАВЕЦЬ

Водному царстві жили собі чоловік із жінкою, і хоч були багаті, та не дав їм Бог дітей. Молили вони Бога — і послав він їм сина, і назвали його Іван Богодавець. І росте той син, як із води йде: за вісімнадцять годин на вісімнадцять літ виріс.

— Татуню мій любий, чому інші люди в гості ходять, а ви ні? Чи у вас родини жодної нема? — питає Іван.

— Є, сину, брат у мене на другому селі, коваль, та такий убогий, що я до нього й ходити не хочу.

— Над нами, тату, один Бог багатий. Дайте мені хліба — я до нього сам піду.

Пішов Іван Богодавець у місто, купив сто пудів заліза і приходить до дядька.

— Дядьку, зробіть мені палицю!

— Що ж, — каже той, — та я його й підняти не можу.

— Добрий козак ніколи не по волі не ходить
— все по волі. Чи можеш, раче, переправити мене
через море?

— Як не могу! Ще двох таких, як ти, пере-
правлю!

От переправив рак Івана, а той і розпитує, де
можна рака Віра знайти. Той і розповів, що рак
Вір буде лежати в комишах з розкладною го-
ловою. Як побачить лише тулуб — то щоб не
будив.

Пішов Іван, розшукав тулуб, а далі і голову.
Торкнув палицею голову — вона в тулуб і уско-
чила. Пішли битися. Прийшли до рака на тік,
а той поставив по шість барилець води з двох
боків. Зі свого боку поставив сильної води, а з
другого — безсильної. Напивсь Іван безсильної
води, а рак — сильної. Ударив рак Івана — по
коліна в землю загнав, ударив Іван — тільки по
кісточки рака в землю загнав.

Стали перепочивати. Рак Вір заснув, а Іван
дивиться: лізе той рак, що його через море пе-
ревозив та й каже:

— Поміняй ці барильця місцями!

Іван поміняв. Коли збудився рак Вір, води напився, стали битись — одолів Іван рака, по шию в землю загнав. Став той проситися, аби Іван не вбивав його, мовляв, три подарунки отримає. Відпустив Богодавець рака, а той подарував йому бичка-самохідника, яблучко-покотигорошко і цілющу й живущу воду з кошиком. Забрав Іван подарунки, а рака таки вбив.

Стали з моря раки злазитись, аби собі нового царя обрати. Лише один не приліз — той, що за скелею уже триста літ живе. Питає Іван, чи хтось може його через море назад перевезти, а вони й відказують, що він тепер дужчий став, то хіба той старий зможе його перевезти.

Пішов Іван до того рака, той і перевіз його. Повернувся хлопець додому, віддав матері бичка, яблучко і воду.

— Мамо, заховайте це все в коморі, а я піду від вас. Як довго мене не буде, то сідайте на бичка, пустіть яблучко і воду з собою візьміть. Де мої білі ноги походять, ябучко викачається, бичок походить. Де я буду вбитий і закопаний, там яблучко стане. Викапайте мене і знайдете маслачок з мене: одну кісточку скропіть цілющою водою, а другу — живлющою. Я й оживу.

Та й пішов. Приходить у десяте царство. Дивиться — стоїть чоловік посеред дороги, на одній стороні — шість вітряків і на другій шість. Чоловік то в один, то в другий бік вусом повертає — вітряки й мелють.

— Здоров, козаче, куди йдеш?

— В добру путь! Ходи і ти зі мною!

Розігнались вони, двері виламали, Крутивуса вітряком накрили, а вуса загнали у поміст по самий рот. Одяглися, виїли обід і полетіли собі. Поки вибрався той, знову взявся обід варити, аж брати ідуть.

— Що це ти так довго з обідом порався?

— Та, — говорить, — схопилася буря, стала вітряки ламати, то я побіг і притримав їх.

Повечеряли. Наступного дня зостається другий, а ті йдуть на полювання. Вернигора вола вбив, обід наварив, сидить — пісень виспівує. Аж тут знову прилітають чотири качки. Перекинулись паннами і пішли в лазню купатися. І той захотів панночок затримати, пішов приніс могилу і підпер нею двері. А сестри й тут піднатужилися, двері вирвали, Вернигору могилою присипали, виїли обід і полетіли.

Поки вирвався Вернигора, став обід знову варити, аж приходять брати.

— Чого це ти, брате, з обідом припізнівся?

— Е, братця, стали великі гори з малими сперечатися, то я мусив піти і їх порозсувати.

На третій день уже Вернидуб залишається. Зварив обід, побачив чотирьох качок, що в дівчат перекинулись, і теж захотів їх у лазні затримати. Вирвав дуба і двері підпер, але ті дівчата двері відчинили, його дубом привалили, пообідали й полетіли.

І Вернидуб братам не захотів правду сказати. А на четвертий день Іван Богодавець вдома залишився. От приготував він обід та бачить, що

чотири качки прилетіли, в дівчат перекинулись і пішли в лазню купатися. Узяв Іван свою палицю бойову та й підпер двері. Стали дівчата двері відчиняти, та не можуть їх зрушити.

— Іване Богодавче, відчини! — гукають.

— А що, як будете усім нам за жінок, то й відчиню.

— Будемо вірними жінками, тільки відчини!

Випустив дівчат, вони одяглися, сіли біля вікна і пісень співають. Посходились брати, і котрий яку підпирав — ту за жінку узяв. І стали вони жити разом.

А ті дівчата були дочками Коція Безсмертного. Дожидав він дочок — і послав через море ціле військо за ними. Побачили це Коцієві дочки, сказали Іванові Богодавцю. А він послав Крутивуса, той одним вусом повернув в один бік, другим — в другий, так усе військо й потопив.

На другий день іде на них великими ярами ще більше військо. Пішов Вернигора, заманив військо у ще глибші яри, а далі гори зсунулися і те військо задавили. Але Коцій знову посилає військо густими тернами, великими лісами. Тут Вернидуб став дуби ламати, — усе військо перебив.

А на четвертий день іде на них сам Коцій бездушний. Вийшов навпроти нього Іван Богодавець.

— Здоров, Іване Богодавче! Будемо битися чи миритися?

— Битися!

Побив Іван Богодавець Коція так, що на ньому жодної цілої кістки не зосталось. Коли живий, то тільки тому, що бездушний. Далі стали

битися — і убив Коцій Івана Богодавця, закопав у яму, забрав дочок і пішов собі. А побратими по-втікали.

Тепер у тім місті, де Іван Богодавець народився, мати його пригадала, що казав син, як з дому виходив. Відімкнула вона комору і випустила яблучко-покотигорошко., взяла цілющої і живлющої води. Куди яблучко котиться, туди вона на бичку їде. Де його білі ноги походили, де він на полювання ходив, то там усюди яблучко викачалось. Прикотилося на те місце, де Іван закопаний, і стало. Знайшла мати лише одну кісточку від сина, скропила цілющою водою — він і зціливсь, а скропила живлющою — ожив і каже:

— Як же довго я спав!

От відвів хлопець матір додому, а сам повернувся до Коція Безсмертного. Приходить у дім, вітається з дівчатами, а ті й питають, як він ожив.

— То він не мене порубав, а куль соломи. Ви краще розпитайте у батька, де його душа?

— Як же ми його розпитаємо?

